

Současný český jazyk 5 - stylistika

Vyučující: Doc. PhDr. Eva Minářová, CSc.

Tematické okruhy ke zkoušce ze stylistiky českého jazyka

1. Stylistika, její předmět a cíl zkoumání. Pojmy styl a stylistika, hranice stylistiky, postavení stylistiky mezi jinými vědními obory. Základní stylistická terminologie – styl (sloh), styly objektivní, funkční, styl individuální (autorský, subjektivní), stylizace a kompozice, styl jazykový a literární aj.
2. Využití strukturního rozvrstvení jazyka v komunikačním procesu, tj. český národní jazyk a jeho stratifikace - útvary a poloútvary národního jazyka a jejich využití v různých stylových sférách.
3. Stylistika a jazyková kultura. Jazykové a stylové normy.
4. Náčrt vývoje stylistického bádání u nás. Významnější období z dějin stylistiky, aktuální problematika současnosti, představitelé české stylistiky – jména + publikace.
5. Stylové faktory objektivní a subjektivní a jejich odraz v jazykových projevech.
6. Stylové rozdíly v komunikaci formy mluvené a psané, připravené a nepřipravené, monologické a dialogické.
7. Výstavba textu z hlediska stylistického. Stylistika výrazových prostředků kompozičních, podstata kompozice a členění textu. Kapitoly, odstavce a jiné části výstavby textu; titul; horizontální a vertikální členění textu.
8. Základní slohové postupy, jejich vymezení a uplatnění v různých stylových a komunikačních sférách (postup popisný, výkladový a úvahový, vyprávěcí, informační).
9. Základní slohové útvary v souvislosti s postupy a jejich charakteristika (popis, charakteristika; vypravování; výklad, pojednání, úvaha; zpráva, oznámení, zápis ze schůze, úřední dopis, žádost aj.; projev, diskuse; referát, kritika, recenze, přednáška aj. (Návaznost na učivo ze střední školy - opakování ze střední školy.)
10. Kapitoly, odstavce a jiné části výstavby textu; titul; horizontální a vertikální členění textu.
11. Stylistické prostředky českého jazyka - prostředky jazykové a kompoziční, jazykové prostředky stylově příznakové a stylově nepříznakové. Příznakovost a nepříznakovost jako stylistické vlastnosti.
12. Slohová charakteristika prostředků gramatických, tj. hláskových, tvarových a slovtvorných a jejich uplatnění v různých stylových sférách.
13. Stylistická charakteristika prostředků lexikálních.
14. Významové vztahy v rovině lexikální z hlediska slohu včetně slohového uplatnění. (Zvl. vztahy synonymie a jiné druhy vztahů.)
15. Stylistická charakteristika prostředků syntaktických. Příznakovost a nepříznakovost v souvislosti s gramatickými kategoriemi, se slovosledem aj.
16. Funkční styly spisovného jazyka - klasifikace stylů obecně, vývoj názorů – přínos české lingvistiky teorii funkčních stylů.
17. Objasnění pojmů stylová sféra, stylová vrstva a stylový typ.
18. Styl hovorový neboli prostěsdělovací (běžně dorozumivací). Funkce a charakteristika stylové sféry, stylové vrstvy a stylového typu (konkrétně).
19. Styl odborný. Atd. – viz výše.
20. Styl administrativní. Atd. – viz výše.
21. Styl publicistický. Atd. – viz výše.
22. Styl umělecký. Atd. – viz výše.
23. Styl řečnický. Atd. – viz výše.
24. Styly sekundární – jejich postavení vůči stylům primárním.

25. Styl esejistický a jeho vymezení a charakteristika.
26. Styl církevní komunikace atd. (viz výše).
27. Styl reklamní atd. (viz výše).
28. Styl literatury faktu atd. (viz výše).

Stylová mnohotvárnost textů

a) Připravte si ukázky textů

- připravených a nepřipravených
- monologických a dialogických
- soukromých a veřejných (oficiálních)
- mluvených a psaných

(popř. jiných, které se jeví z hlediska vyjadřovací dichotomie jako stylově protikladné).

b) U těchto textů uveďte jejich výrazné stylové rysy, které byly ovlivněny působením slohotvorných činitelů. Charakterizujte jejich styl.

Funkční styly spisovného jazyka

1. Ze stylistické teorie nastudujte klasifikaci funkčních stylů a ke každému stylu jako příklad vyhledejte příslušnou ukázkou textu uvedeného funkčního stylu.

2. Zařaďte text k funkčnímu stylu a zdůvodněte

A)

Když skončili oběd, tu Eman se „hodil do parády“, prohlédl se v zrcadle a prohodil: „A jde se!“

„Kam máš namířeno?“ ptal se otec.

„Na mač. Slávka si to dneska rozdává se Spartou.“

„A co je tobě do toho?“ podivil se stařec, „to není žižkovská věc, to je letenská.“

„Ale to náš starej fandí Slávii.“

„To bych rád věděl, co na ní vidí!“ hučel starší Eman.

(Poláček, K.: Muži v ofsajdu)

B)

Decca Navigátor (DN) je britský hyperbolický navigační systém pracující v pásmu 70 – 130 kHz, určený pro pobřežní navigaci. Systém je organizován v sítích (v polovině roku 1982 jich bylo v provozu téměř 50, viz obr. 2.16), které mají stanici M a obvykle tři stanice S, vzdálené 80 – 120 km od stanice M. Stanice S (a s nimi související soustavy hyperbol vytištěné na mapách, indikátory rozdílu fází atd.) jsou rozlišeny přiřazením barev.

(Daneš, J. a kol.: Amatérská radiotechnika a elektronika I)

C)

Jak oznámil mluvčí vojenského letectva, byl start raketoplánu z vojenské letecké základny v Kalifornii odložen a uskuteční se místo 20. března někdy v polovině července příštího roku. Nový komplex pro starty a přistání raketoplánu na západním pobřeží USA, který byl vybudován za šest let nákladem 2,5 miliardy dolarů, hraje významnou úlohu v plánech kosmického výzkumu.

(z tisku)

3. Vyhledejte hovorové prvky v následujících úryvcích, odlište spisovné hovorové prostředky od nespisovných a určete jejich funkci v textu:

a) Obvykle jsme jezdili ze Strážného, šli pěšky nahoru do kopce, tam co jezdily sáně s lyžema a zavazadlami, ale tentokrát někdo manželovi poradil, že je lepší nechat se vyvézt lanovkou ze Špindlu nahoru... - Došel jsem domů a řekl jsem našim rekreativcům i těm ze spořitelny, aby mi šli pomoci, znovu jsme museli do té vichřice, postavili jsme sáně, zapřáhnul jsem koně, ten kůň už nechtěl podruhé z domu, byl namrzlejší jinovatkou a asi mu omrzly uši. Kůň cítí riziko courání v takový slotě, na cestě byly navátý metrový závěje, to mu ztěžuje pohyb. Když má ještě těžký sáně...

(Suchl J.: Vteřiny mezi životem a smrtí)

b) ...tak jedu osmdesátkou k té zatáčce a myslím, že mám za ní volnou cestu, to se ví, byla to volovina; jenom jsem trochu ubral plyn a hasím si to vesele do zákrutu. A najednou koukám, přes cestu jde průvod. Funus. Zrovna zatáčel přes silnici do hřbitovních vrat. Tak já šlápnu na brzdu, a lidi, to byl smyk! Jenom se pamatuju, že čtyři mládenci, co nesli rakev, ji hodili na zem a už byli v příkopě, a prásk! Můj vozeček narazí zadkem do té rakve na cestě, a truhla letí přes pankejt do pole.

(Čapek, K.: Bajky a podpovídky)

4. Přestylizujte tak, aby výpovědi byly stylově nepříznakové. (Odstraňte hovorovost.)

- Ty boty, co jsem si včera koupila, už dneska nemají.
- Moc sem si všechno v životě bral.
- Ze čtyřek se stávají byty 1. kategorie.
- Ve městě je velký hlad po bytech, momentálně máme na stole moc nevyřízených žádostí.
- Z toho koukají jenom komplikace.
- Vyhlídl nám přistávací plochu, ale když jsme přiletěli, do poslední chvíle jsem uvažoval, jestli sednout nebo ne, třikrát jsem nalítával, bylo to hrozný riziko. Přístup do kotliny byl akorát z jižní strany.
- Kluci, to byl šílený průšvih, ale jinak fantastický.
- Všichni se hrnuli zpátky a leknutím ječeli.

Dle pokynů proved'te stylistický rozbor vybraného textu

Stylistický rozbor textu – pokyny pro seminární práce ze stylistiky

Požadavky: Písemnou práci v rozsahu 1,5 – 2 strany strojopisu nebo čitelného a úhledného rukopisu doložte analyzovaným textem s bibliografickými údaji. Při nezbytném užití odborné literatury, citací a odkazů „vybavte“ referát poznámkovým aparátem (dle norem bibliografické práce).

Text k rozboru: zvolte dle vlastního uvážení, rovněž výběr ze stylových oblastí, žánrů (útvary) a témat záleží plně na autorovi práce.

Stylistický rozbor zaměřte na tyto jevy.

1. Charakteristika analyzovaného textu ve vztahu k FS

- a) hypotéza o zařazení textu k funkčnímu stylu, funkce analyzovaného textu

- b) charakteristika stylové sféry (zařazení textu k některé ze stylových sfér je třeba konkrétně doložit)
- 2. Charakteristika stylové vrstvy (doložená doklady z textu):
Stránka formální – jazyková
 - a) spisovnost výrazu (rovina fonologická, morfologická, lexikální, syntaktická, event. jevy slovtvorné): hovorovost – knižnost, emocionalita – nocialita, kontakt s adresáty, signály mluvenosti, jazykové jevy domácí a přejaté atd.
 - b) nespisovnost výrazu – obecná čeština, interdialekt, dialekt, slang, profesionalismy, argot
 - c) hodnocení jazykových prostředků z hlediska stylové příznakovosti – stylová hodnota výrazových prostředků, charakteristika stylového typu (stylových norem)
- 3. Stránka kompoziční – kompozice, výstavba textu.
Uved'te prostředky
 - a) horizontálního členění textu
 - b) vertikálního členění textu
- 4. Závěr – potvrzení nebo vyvrácení hypotézy

Event. je možné doplnění rozboru o posouzení textu z hlediska kultury řeči, zvl. upozornění na případné jazykové a slohové (stylové) chyby a nedostatky.

Další úkoly k vypracování

- a) Seznamte se s povídkou Oty Pavla s názvem Dlouhá míle. Viz Pavel, O.: Jak jsem potkal ryby. (Jakékoliv vydání.)
- b) Najděte v textu povídky popisné pasáže a uved'te, které jazykové prostředky se nejvýrazněji podílejí na rozvíjení popisného slohového postupu.
- c) Proved'te stylistickou analýzu vybraných částí textu O. Pavla Dlouhá míle. Postupujte podle pokynů ke stylistickému rozboru.

Dlouhá míle (ukázky)

Konec války byl ve vzduchu jako naděje. Oba buštěhradské rybníky slovíli a kapry snědli. Nic už do rybníků nedali, protože nic neměli. Kapří násada došla, tak jako docházela munice. A snad už to bylo každému jedno, na pořad dne nastupovaly jiné starosti. Jenom mně ryby chyběly.

Bloumal jsem krajem a hledal potůčky. Tekly tu pomalu skrz černozevní step, nebyly stříbrné jako stužky a náhrdelníky královny, ale byly tmavé jako kladenská obloha, anebo dokonce černé jak uhlí z Franšachty. Jen v některých plavaly ryby. Ale ryby to byly za groš kudla. Řížečci a piskořici malí. Takové rybičky, jaké se jední syrové, když je hodně velký hlad, anebo jaké chřoupali zlatokopové v Londonových povídkách. Stříbrné rybky běličky jak pocukrovaná pozlátka na vánoční stromek. Občas byli pod travnatými břehy ráčci jak mořské krevety. Třepali ocásky a durdili se na mě, když jsem je vytahoval z jejich mělkých děr. Nebylo tu nic pořádného k snědku, bylo to jenom velké akvárium, jehož stěny tvořily místo skleněných tabulí ze dvou stran břehy, dole písek a nahoře nebe. A kolem dokola kvetly pomněnky a říkaly: vzpomínej.

Vzpomínal jsem na brášku Huga a brášku Jirku. Spali jsme dřív v jedné studené místnosti ve dvou postelích. Jirku jsem musel každý večer drbat na zádech, on jinak nemohl usnout. Dával mi za to korunu.

A Hugo, ten vznešený aristokrat, přitom klapal pusou. Předváděl nám, jak mele Koníčkovice mlýn. Pracoval tam jako mládek a spíš jako poskok zadarmo, za mouku a za vlídné slovo. Vykládal obilí a vysypával pytle. Měl staré kolo a káru a v ní rozvážel sedlákům chleba. Většinou vodil kolo do vršku i z vršku, aby ho kára neporazila. Sedláci dávali dobré žito a dostávali fajnový chleba, který voněl všude, kudy jeho kolo jelo.

K večeri dostával Hugo chleba, pивní sýr a domácí pivo. Spal ve mlýně na palandě.

Když pak Hugo odcházel do koncentráku, nakláněl se jeho hezký obličej nad mou postelí, horkýma rukama mi tiskl tváře a šeptal mi zvláštní tajemství:

„Až na tom budete nejhůř, tak si dojdí do Koníčkovice mlejna pro stařečka kapra. Zapomněli ho tam při výlovu, asi se schoval v kořenech. Nikdo o něm neví. Pluje tam vousatý pod krajní starou vrbou. Krmil jsem ho domácím chlebem pro sebe. Ale já už ho nepotřebuju. Naházej tam chleba a on připluje.“

Od té doby utekl dlouhý věk. Co dělá Hugo? Snad vozí místo značkováného chleba káry mrtvých ke spalování a ti mrtví mají vytetováno své číslo, které už není k potřebě na zemi ani na nebi. Pánbůh prý bere do nebes v jiném pořadí.

My dosud žijeme tady. Maminka. Já. Proto jdu do mlynářského rybníka pro kapra stařečka. Má čtyři vousky a bude už buď hodně moudrý, anebo velice hloupý. V kapse schovávám kus domácího chleba, který mi dala paní pekařka Bláhová. Párkrát jsem ho uždíbil, ale pak jsem se přemohl a nechal ho kaprovi. Moc jsem se těšil do mlýna. Byl to v mé mysli pohádkový mlýn, co v něm bydlí čerti Pacufráci.

Kolem jsou lidická pole.

Má maminka sem chodila pracovat, všude tu rostly brambory a kvetly drobné bílé kvítky. Brambory rostly i na hrobech popravených mužů a chlapců, a když ženské ty brambory vykopaly, podobaly se lidským srdcím. Nikdo si ty brambory nevzal domů. Každý se bál. Jen hrabivá Hanáčková si je vzala v tašce domů a do roka umřela.

Na kapra bylo dost času. Slunce se houpalo nad obzorem a já si vzpomněl, že jsem chtěl jít na Dlouhou míli. Dlouhá míle, to byl štráf silnice k letišti, obrostlý samými starými lípami. Dlouhá míle, to byl pro mě pojem neurčitý. Znamenal velký automobilový závod nebo dlouhou silnici, nebo také celý život.

Dědeček Ferdinand znal dokonce průpovídku:

VYTRVALOSTÍ SPĚJ K CÍLI, PŘEKONÁŠ I DLOUHOU MÍLI

Šlapal jsem k Dlouhé míli a uždíbil jsem si zase z domácího chleba, určeného pro stařečka kapra. Přeskočil jsem potůček a vydal se vzhůru. Nahoře jsem spatřil, že Dlouhá míle už prakticky není. Přistávalo tu prý bitevní letadlo štika a brnklo o ty lípy. Udělalo ve vzduchu kotrmelec a spadlo do polí. Rozbilo se na cimprcampr a shořelo ještě dřív, než přijela hasičská stříkačka. I s pilotem. Košatým lípám na Dlouhé míli to přišlo draho. Na pásovém voze přijel nacistický generál v generálské čepici a přímo na místě dal rozkaz:

„Všem nepřátelům hlavy dolů!“

A všem stromům uřízli hlavy a zůstaly jen pahýly. Lidé ty stromy velice litovali. Sedláci plakali pro ty lípy jak pro své děti.

Stylistická příznakovost a nepříznakovost výrazových prostředků (příklady)

současný český spisovný jazyk
(prostředky v souladu s normou spisovného jazyka)

nespisovnost (mimo normu)	H	N	K	/archaičnost (a historismy)	
	/ hovorovost	/ nepřítznakovost (stylová neutrálnost)	/ knižnost		
zmerčit zmerknot zblinknot	0	uvidět	spatřit	uzřít	zočit
bulet	brečet	plakat		ronit slzy, lkát	
omarodit (ob.)	věžák	výtah		zdviž	
	výpadovka	onemocnět		ochoreť	
	ženáč	věžový, výškový dům			
	šéfovát	výpadová silnice			
		ženatý muž (i expres.)			
		vykonávat funkci šéfa,			
		řídít, vést něco			
		zdržet se, pobýt někde	setrvat		
		zemřít	skonat, zesnout		
	stavař	stavbař, stavební technik,			
		inženýr, studující...			
	vymódit se	vystrojit se (i expres.)			
	vyn dát	vyjmout			
	pokukovat	se zájmem se dívat,			
		zajímat se, všímat si			
	zakoukat se	zadívat se		zahledět se	
	(do dálky i do děvčete)				
		(kovová) krabička,		piksla	
		kovová schránka			
		červený, začervenalý		ruměný	
rupnout (stud. slang)		propadnout (ve škole),		neuspět	
		radovat se, jásat		plesat	
loch		věžnice			šatlava (obecní)
zdrhnout, vypařit se	upláchnout	utéci	uprchnout		
	vykutálený (i expr.)	vychytralý, mazaný		prohnaný	
	sedět na bobku	sedět v dřepu			